

A r u a n n e

Muhu Viira laibakalmistu kaevamisest 1962.a.

Viira kalmistu asetseb Kingissepa rajoonis Muhu saarel Piiri k/n Viira küla maal Kuivastu-Kingissepa ja Tamse tee-lahkmel Muhu haigla (endine vallamaja) juures. Seal on madal enamvähem ida-läänesuunaline kruusanõlvak, mida nimetatakse Kärtsimäeks (arvatavasti endise Grünthali kartsu järgi, mis samas paiknes). Kalmistu asetseb Kärtsimäe launaveerul (foto 1,2). Sellest põhja pool on põld, lääne pool haigla, ida pool Essi talu, kus varem olnud Essi mõis, lõuna pool üle maantee Antsu talu hooned, milles praegu asetseb kudumistöökoda.

Kärtsimäe launanõlv näib väliselt üleni lõhutuna. Mäe-veerul paikneb soliidne kelder (leht 1), keldri ja maantee vahel, samuti keldrist põhja- ja ida pool on selgesti nähtavad vanad kruusa-augud. Kohalike elanike andmeil on sealt mäletatavaist aegadest peale võetud kruusa ja see on olnud ka parim talvekartulite panipaik. Kruusavõtmisel ja kartuliaukude kaevamisel leitud rohkesti esemeid nagu helmeid, rinnakeesid, käe- ja kaelavõrusid, sõlgi jm, millest osa sattus möödunud sajandi lõpul muuseumi.¹ Peale selle olevat leitud ka hõbekiiver, hõbedast kaelarahasid ja hõbehelmeid, millest aga peale ühe ripatsmündi pole midagi muuseumi tulnud. 1872.a. ka

¹ AI 2635:1431:1452.

vas J.B. Holzmayer lahti ühe haua, millest tuli nähtavale rikkalike panustega naise luustik.¹ Kuna kaevamisplaani ning iga-sugused andmed kaevamiskohast puuduvad, siis pole seda enam võimalik looduses leida ega ka kirjeldataval kaevamisel koostatud plaanidele märkida.

Viira kalmistu kaevamine toimus Saaremaa Teedevalitsuse ülesandel ja finantseerimisel. Mainitud asutus koostas projekti, mille kohaselt tuli õgvendada Viira kurv Orissaare-Tamse teelahkmel. Kuna projekteeritud tee riivas muinsuskaitse alla kuuluvat Kõrtsimäge, tuli vastav maa-ala enne uue tee ehitamise algust teaduslikult läbi kaevata. Kaevamine toimus 25. augustist kuni 2. septembrini. Sellest võtsid osa Orissaare teemästri teetöölised Erich Ausmeel, Artemi Keinast, Ivan Mägi, Eduard Palomets, Artemi Pihelpuu, Anton Renk, Jaagup Riisik, Peeter Tamsalu ja Nikolai Tart. Kaevamisi juhatas, plaanid ja fotod valmistas ning käesoleva aruande kirjutas TA Ajaloo Instituudi arheoloogia ja etnograafia sektori noorem teaduslik töötaja Aita Kustin. Kokku kulus 42 seitsmetunnist tööpäeva, mille vältel kaevati läbi 167 m² ja saadi 31 luustikku ning 52 numbrit leide.

Enne kaevamist nivelliti Kõrtsimäe lõunapool ja valmistati sellest skemaatiline üldplaan, kuhu hiljem märgiti ka kõik läbikaevatud osad (leht 1). Kaevamine toimus suurte labidatega ettevaatlikult koorides kuni tulid nähtavale haua kontuurid või kolju, seejärel jätkati tööd väikeste kühvlitega; luustikud puhastati välja "lusika" ja pintslite abil. Luustike asend

¹ J.B. Holzmayer, Osiliana III. Verh. d. GEG X. Dorpat 1881, lk. 21-24. Leiud AI K 36:1-5.

märgiti detailplaanile ja skemaatselt üldplaanile, enamikust tehti ka foto. Kuna muld oli kerge ja liivane, oli luustike säilivus üldiselt väga halb. Kaevamist alustati kaevatava ala lääneosast, mis näis olevat veidi vähem lõhutud kui idaosa.

L u u s t i k I (leht 2) asetses segatud mullas, mistõttu haua kontuure ei saanud määrata, mullakamarast 88 cm sügavusel suunas W (pea) - O. Luustiku pikisuunas esines rohkest kädunenud kirstupuu tükke ja mõni kirstunael, nende peal oli tumedat kädukihti. Alles oli vaid hapraid kolju tükke ja väike parema vaagnaluu tükk, mis panuste järgi otsustades kuuluvad naisele. Luustik on olnud ilmselt selili, vaade otse üles või veidi paremale. Luustiku juures oli:

25¹ Rinnakee kett veidi kägeras rinna kohal.

*paaditud
S.O. sõber* 26. Spiraaltorukestest ilustus ja lahtisi torukesi luualuu all ja vasakul pool rinnal.

27. Ohuke raudplaat rinnakee all ja kõrval.

28. Rinnakee kett eelmisest jalutsi pool, umbes vöö kohal.

29. Pronkskuljus ketiga kee katkendite juures veidi jalutsi pool.

30. Helmes ja spiraaltoruke kuljuse juures.

31. Väiksed kollakad helmed kobarikus vaagnaluu lähedal.

32. Kaks kirstunaela parema sääreluu kõrval.

¹ Luustikud nummerdati hiljem vastavalt nende asendile ümber. Kuna enamasti kõik leiud on seotud kindla luustikuga, siis nende ümbernummerdamiseks polnud vajadust.

L u u s t i k III (leht 2, foto 4) puhul polnud hauamulla piir jälgitav, hauamuld ise oli segatud ja luude juures heledam, hallikas. Kirstujäänused puudusid. Asetses 94cm sügavusel suunas WNW (pea) - OSO. Halvasti säilinud, luud olid suurelt osalt kõdunenud, käsivarre- ja labajalaluud puudusid, ainult hambad on väga terved. Pikkus koljust kandadeni 180 cm, kuulub mehele. Kolju oli pööratud paremale küljele, nägu paremale, alalõug alla vajunud ja suu seetõttu ammuli lahti. Jalad olid sirgu. Hauast leiti:

4. Kolm raudrõngast üksteise juures parema vaagnaluu peal
5. Teadmata otstarbega pronksese ja selle katkend vasaku reieluu all.

L u u s t i k IV (leht 2, foto 5). Haua piiri ega kirstu säilmeid polnud võimalik määrata. Asetses eelmise kõrval edela pool 78 cm sügavusel suunas WNW (pea) - OSO. Säilivus oli samasugune kui eelmisel. Pikkus 174 cm, kuulub mehele (?). Surnu oli maetud selili, sirgu, kolju pööratud vasakule küljele, vaade vasaku õlanuki poole. Mõlemad käed olid küünarnukist pisut kõverdatuselt pandud kokku vaagnaluudele. Hauast leiti:

6. Nuga parema õlanuki juures, sellest selgroo pool, tipp vöö suunas.
7. Raudpandla (?) katkendid vöö lähedal paremal vaagnaluul.

L u u s t i k V (leht 2, foto 6) asetses eelmisest lõuna pool segatud mullas, mille puhul haua piiri polnud võimalik määrata. Kirstusäilmed puudusid. Luustik tuli nähtavale 98 cm sügavusel suunas Nw (pea) - SO. Säilivus oli väga halb,

mõlema jala luud ja vasaku käe luud puudusid. Kuulub ilmselt alaealisele. Surnu oli pandud selili sirgu. Kolju veidi viltu paremale, vaade üles. Parem käsi oli küünarnukist kõverdatult vöökohal. Parem õlavars oli nihkunud peaaegu lõunaluu alla. Luude juures oli tumedamat kõdukihti. Leiti:

*50 ba
ümber?*

8. Pronksrõngakesi rõngasäärisest, mis asetses paremas kaenlas ja parema käsivarre luu peal.

L u u s t i k VI (leht 2) tuli nähtavale eelmisest ida pool. Hauapiir polnud jälgitav. Kirstust oli säilinud pisut puusüüdi, mis paiknes luustiku pikisuunas. Asetses 75 cm sügavusel suunas WNW (pea) - OSO. Luud olid üleni kõdunenud ja esinesid vaid väga väikeste tükkidena, mistõttu neid kaasa ei võetud. Luustik kuulub lapsele, pikkus 140 cm. Asetseb selili sirgu. Kolju näib olevat olnud otse, vaatega üles. Käed ja jalad olid välja sirutatud. Panused puuduvad.

L u u s t i k VII (leht 2, foto 7) asetses eelmisest kirde pool. 60 cm sügavusel tuli nähtavale piklik, jalutsi pool pisut kitsenev tumedama segatud mullaga täidetud haud. Kirsust säilmed puudusid. Haua kõrval lõuna pool oli õhuke lapik raudkivi, teine samasugune kivi oli luustiku all haua põhjas. Näib nagu oleks mõlemad kivid sinna meelega pandud. Muijal kogu läbi kaevatud kalmistu osas nii suuri kive haudades ega ka haudade vahelisel alal polnud. Luustik asetses 67 cm sügavusel suunas NW (pea) - SO. Luud olid suuresti kõdunenud, käsivarreluudest olid alles vaid väiksed tükid. Pikkus 172 cm, kuulub mehele. Asetses selili, kolju pööratud vasakule küljele, vaade vasaku-

le. Käed näisid olevat pandud kokku vaagna kohale. Jalad sirgu, põlved koos. Leiti:

2. Spiraaltoruke asetses jalutsis kannaluude vahel.

L u u s t i k VIII (leht 2) paiknes eelmisest loode pool. Haua kohal olev muld oli segatud, mistõttu haua kontuure ei saadud jälgida. Luustiku peal oli rohkesti pikisuunalisi puutükke kirstust. Luustik asetses 60 cm sügavusel suunas WNW (pea) - OSO. Peale kolju olid kõik teised luud kõdunenud, nende kohta tähistas kirstupuu ja tumedad kõdutükid selle all. Pikkus pole määratav, kolju paistab kuuluvat lapsele. Alalõug oli otse, nagu üles poole, kolju ise oli alla vajunud, silma-koopad vastu maad. Surnu näib olevat maetud väljasirutatult selili. Panused puudusid.

L u u s t i k IX (leht 2) paiknes eelmisest kirde pool 85 cm sügavusel suunas WNW(pea) - OSO. Luud on väga pehkinud ja katkised. Pikkus 1,65 m, kuulub arvatavasti mehele. Kolju oli otse, nagu ülespoole, käed olid küünarnukist kõverdatult vöö kohal, jalad sirgu. Kaasa võeti ainult kolju, kuna teised luud ülesvõtmisel ära pudenesid. Esemeid juures ei olnud.

L u u s t i k X (leht 2) asetses eelmisest kagu pool 68 cm sügavusel suunas NW(pea) - SO. Nii selle kui ka eelmise luustiku puhul polnud haua piir määratav, kirstu säilmed puudusid, luude juures oli heledam segatud muld ning tumedamat kõdukihti. Luustik oli enamasti üleni kõdunenud, koljust ja käsivarreluudest oli alles ainult väikseid tükke. Pikkus ega

luude kuuluvus pole määratav. Tõenäoselt on tegemist alaealise-
ga, kes on maetud välja sirutatud asendis selili. Panused puu-
dusid.

L u u s t i k XI (leht 2, foto 9,10). 45-50 cm süga-
vusel tuli nähtavale hallika segatud mullaga täidetud haua
koht. Haud on piklik ja veidi ümmardatud otstega. Sügavamalt
leiti pikisuunalisi puutükke surnukirstust. 60 cm sügavusel
oli mõni söetükk. Muud põlemisjääned aga nii selles kui ka kõi-
gis teistes haudades puudusid, mistõttu ka mainitud söed on
vist juhuslikud. Luustik asetses 53 cm sügavusel suunas NW (pea-
- SO. Sellest oli säilinud ainult katkine kolju ja mõned käe-
ning reieluude tükid. Vaagna- ja sääreluud puudusid. Kuulub
arvatavasti naisele. Kolju oli pööratud vasakule küljele, nagu
jalutsi või vasaku õlanuki suunas. Surnu oli pandud selili,
arvatavasti ka välja sirutatud jalgadega. Juures oli:

1. Savinõukild, mis asetses peatsis, kolju kõrval. Tõe-
näoselt on see sinna juhuslikult sattunud, mitte panu-
sena kaasa antud.

L u u s t i k XII (leht 2, foto 9, 10) asetses eelmise
juures, samas suunas ja sügavuses. Paistab, et mõlemad surnud
on maetud ühte hauda. Ka selle juures on säilinud pikisuuna-
list kirstupuud. Puutükkide vähesuse järgi pole selge, kas
kummalgi oli oma kirst või on tegemist ühe kirstu jäänustega.
Luude juures oli tumedamat kõdukihti. Üksikuid segipaistatud
luid, mis võiksid pärineda eelmiselt luustikult, lähedal ei
olnud. See laseb oletada, et mõlemad surnud maeti korraga ning
osa eelmisest luustikust on lihtsalt kõdunenud. Kirjeldatav

luustik on samuti väga kädunenud kuid eelmisega võrreldes on ta säilivus siiski parem, ainult käsivarre luud puuduvad. Luustik on 160 cm pikk ja kuulub mehele. Kolju asetses otse eelmise kolju kõrval jalutsi pool ja oli pööratud paremale küljele, nagu samuti paremale. Õlavarreluud olid nihkunud pisut laiali, mis näitab, et algselt olid käed pandud arvatavasti rinnale. Jalad olid sirgu. Luustiku juurest leiti:

3. Nuga puust peaga paremal puusal tipuga jalutsi poole.

L u u s t i k XIII (leht 2, foto 8) asetses segatud mullas, mistõttu haua piir polnud määratav. Kirstusäilmed puudusid. Tuli nähtavale 87 cm sügavusel suunas WNW(pea) - OSO. Kõik luud on väga pehkinud, kolju täiesti katkine, parema käe luud puuduvad. Pikkus 165 cm, luude kuuluvus pole määratav. Kolju näib olevat olnud otse, nagu üles poole. Vasak käsi on küünarnukist kõverdatult vöö kohal. Jalad välja sirutatud. Pannused puuduvad.

L u u s t i k u s t XIV (leht 2) on alles ainult kolju. See asetses eelmise kõrval kirde pool 68 cm sügavusel ja oli pööratud kummuli.

L u u s t i k u s t XV (leht 2) oli samuti vaid kolju, mis leiti eelmise lähedalt 63 cm sügavuselt. Kolju kukal oli pööratud üles poole. Mõlemad üksikud koljud pärinevad luustikelt, mis XIII haua kaevamisel lõhuti.

L u u s t i k u s t XVI (leht 2) oli ka ainult kolju, mis võis olla algses asendis. Ta asetses 62 cm sügavusel näoga üles poole ja oli niivõrd kädunenud, et ei saadud kaasa võtta. Kolju juures oli kirstu tükke ja

10. Kaks naela, teise küljes puud.

Luustiku ülejäänud osa on kas ilma suuremaid jälgi jätmata ära kädunenud või täenäosemalt hilisemate kaevamistega ära laigatud.

L u u s t i k XVII (leht 2) paiknes 94 cm sügavusel suunas WNW(pea) - OSO. Selle ümber oli samas sügavuses tumedamat kädukihti, mis märgiti samal viisil plaanile kui hauamulla piir. Kädukihi sees esines ka pisikesi puutükke, mis näitavad, et surnu oli maetud kirstus. Luustik on väga pehkinud, käsi- varre- ja sääreluud puuduvad, teised luud on väga väikeste tükkidena, mistõttu neid peale katkise kolju kaasa ei võeta. Luustiku pikkus ega kuuluvus pole määratavad. Surnu on maetud välja sirutatult selili. Kolju on otse, nagu üles poole. Panuseid juures ei olnud.

L u u s t i k XVIII (leht 2, foto 11). 70-75 cm sügavusel tuli nähtavale hallika segatud mullaga täidetud pikliku haua kontuur. Luude peal ja juures oli tugev tume kädukiht. Luude all oli vähesel määral luustikuga rööbiti olevaid puutükke, mis pärinevad kirstu põhjalaudadest. Luustik asetses 80 cm sügavusel suunas WSW(pea) - ONO. See on säilinud 1,15 m pikkuselt. Mõlemad jalad alates põlvedest ja parem reieluu puuduvad. Säilinud luud on väga pehkinud. Nad kuuluvad naisele. Kolju oli pööratud paremale küljele, vaade parema öla suunas.

Mõlemad käed olid küünarnukist kerverdatult paremal rinnal, vasak vöö kohal. Jalad on olnud sirgu. Luustiku juurest leiti:

17. Suur lame ühendatud harudega ristpeaga rinnanõel kolju lähedal paremal pool, varre tipp suunatud kehast kaugemale.
18. Hoburaudsõlg paremal õlal, nupud kolju suunas, tilguti tipp vasakule.
19. 41 väikest valkjat helmest asetsevad ridamisi alalõualuu ümber, kaela kohal ja kolju ning vasaku õlanuki vahel.
20. Spiraaltorukestest ilustus koos riidejäänustega ja viis üksikut torukest olid vasaku käsivarreluu ja küünarnuki juures.
21. Täiesti roostes raudese leiti ribitükkide alt vasakult poolt rinnalt.

lii sag
am, mõt u
ole puhtaks

L u u s t i k XIX (leht 2, foto 12) asetses eelmise kõrval põhja pool 95 cm sügavusel suunas w(pea) - 0. Sellest on säilinud ainult katkine kolju ja vasaku õlavarreluu tükk. Luud kuuluvad ilmselt naisele. Surnu on maetud selili, kolju on otse, nägu üles poole. Selle juures oli tükatki kõdu ja

37. Rinnakee kahe ristpeaga rinnanõelaga. Kee oli lõua all rinnal, nõelad õlgade kohal, mõlema nõela tipud jalutsi suunas.

L u u s t i k XX (leht 2, foto 12) oli eelmise juures samas suunas ja sügavuses. Hauamulla piir ega kirstusäilmed polnud nii selle kui eelmise luustiku puhul jälgitavad. Luustikust oli alles ainult kolju, osalt selgroogu ja vasaku käe

luid, mis kuuluvad mehele. Kõik muu on arvatavasti XVIII haa kaevamisega lõhutud. Kolju asetses eelmise luustiku rinna kohal ja oli pööratud kummuli, nägu vastu maad, nähtavasti mitte algses asendis. Vasak käsi oli küünarnukist pisut kõverdatud. Panuseid ei leitud.

L u u s t i k XXI (leht 2) asetses segatud mullas, kus hauapiir polnud jälgitav. Luustiku juures leidis kirstunaelu ja pikisuunalisi kirstupuu tükke. Luude ümber oli vähesel määral ka tumedat kõdukihti. Luustik oli 95 cm sügavusel suunas NW(pea) - SO. Kolju oli säilinud suhteliselt hästi, kõik teised luud olid aga väga pudedad, mistõttu neid kaasa ei võetud. Parema vaagnaluu ja osa reieluust samuti osa vasakust olavarreluust olid üleni kadunud. Luustiku pikkus oli 175 cm, kuulub arvatavasti naisele. Kolju asetses veidi paremale poole viltu, nägu üles poole, alalõug oli vajunud alla ja paremale. Mõlemad käed olid küünarnukist kõverdatud, vasak tõstetud rinnale, parem vöö kohale. Jalad olid sirgu. Panuseid juures ei olnud.

14. Paar kirstunaela leiti kolju lähedalt.

L u u s t i k XXII (leht 2, foto 13) asetses samuti segatud mullas eelmisest kirde pool. Maetud kirstus, millest oli säilinud puutükke ja naelu. Tuli nähtavale 72 cm sügavusel suunas NW(pea) - SO. Luustik on väga kadunud, luud pehkinud ja pudedad. Jalaluud on ainult osaliselt alles, mistõttu luustiku pikkus pole määratav. Kuulub arvatavasti naisele. Kolju oli pööratud paremale küljele, vaade paremale, alalõug oli vajunud vastu paremat õla ja suu seetõttu ammuli. Parema käsi oli tõstetud lõua juurde. Vasak asetses vöö kohal. Põlved olid

pisut paremale poole kõnksus. Juures oli:

11. Hoburaudsõlg lõua all nuppudega lõua poole.

12. Spiraaltorukesed vasaku vaagnaluu ja vasaku küünarnuki vahel.

13. Kirstunaelad, kolju kõrval vasakul.

L u u s t i k XXIII (leht 3, foto 14) haua piir polnud jälgitav. Luude juures oli rohkesti pikisuunalisi kõdunenud puutükke ja naelu, mis pärinevad kirstust. Asetses 88 cm sügavusel suunas WNW (pea) - OSO. Luud on väga pudedad, käsivarte luud, parem sääreluu ja labajalaluud puuduvad täiesti. Kolju on katkine ja habras. Kuulub arvatavasti mehele. Pikkus pole määratav. Pea oli pööratud vasakule küljele, nagu vasakule. Jalad sirgu. Mitmelt poolt luustiku kõrvalt leiti

45. Kirstunaelu

46. Spiraaltorukesed olid vasaku reieluu kõrval.

L u u s t i k u s t XXIV (leht 3) oli alles ainult kolju. Alalõualuu puudus, ning ka kolju ise polnud algses asendis. Vastav luustik on ilmselt keldri ehitamise või veel varasemate kaevamistega lõhutud. Kolju lähedalt leiti:

42. Nuga, tipp ida poole.

L u u s t i k XXV (leht 3) asetses segatud mullas, haua piir polnud jälgitav. Luude all oli väga vähe kõdunenud puud, mis näitab, et surnu oli maetud kirstus. Tuli nähtavale 1 m sügavusel suunas WNW(pea) - OSO. Luud on väga kõdunenud, vaagna- ja käeluud enamasti puuduvad. Pikkus 160 cm, kuulub arvatavasti naisele. Kolju oli pööratud pisut paremale, vaade

paremale üles. Üks kätest oli vöö kohal. Jalad sirgu. Panused puudusid.

L u u s t i k XXVI (leht 3) oli eelmise haua kaevamisega lõhutud. Sellest oli alles vaid kolju, mis tuli nähtavale 99 cm sügavusel eelmise luustiku jalgade juures. Täenäoselt mitte algses asendis.

*pole
panused
puuduvad!*

44. Spiraalilustustega riidetükk asetses kolju all ja kuulub arvatavasti selle juurde.

L u u s t i k XXVII (leht 3) asetses 93 cm sügavusel suunas WNW(pea) - OSO. Enamik luustikust oli ära kaevatud, alles olid vaid jala- ja osaliselt vaagnaluud. Needki väga kõdunenud, mistõttu neid kaasa ei võetud. Jalad olid välja sirutatud. Luude kuuluvus pole määratav. Panused puudusid.

L u u s t i k XXVIII (leht 3, foto 15) oli eelmisest lõuna pool segatud mullas 90 cm sügavusel suunas W(pea) - O. Kolju oli väga katkine, näib olevat asetsenud otse näoga üles poole. Vasak käsi on tõstetud rinnale, parem puudub. Jalad on olnud sirgu, neist on alles vaid osaliselt vaagnaluid ja parema reieluu tükike. Kuulub täenäoselt alaealisele. Kirsu säilmed puudusid samuti kui eelmiselgi luustikul. Ka panuseid polnud.

L u u s t i k u s t XXIX (leht 3) on alles ainult kolju. See asetses 92 cm sügavusel näoga ida poole. Juurest leiti:

40. Kaks pronkskuljust, keti katkendeid, rõngasäärise kaunistatud riidetükikesi ja pisut paela.

41. Kolm raudneeti, mis olid eelmisest esemetekobarikust eraldi. Nii kolju ise kui ka juuresolevad esemed päri-

nevad lõhutud luustikust ega ole enam algses asendis.

L u u s t i k XXX (leht 3, foto 16) oli segatud mul-
las, mistõttu hauapiir polnud jälgitav. Kirstusäilmed puudusid
Tuli nähtavale 77 cm sügavusel suunas WNW(pea) - OSO. Suhteli-
selt hästi säilinud. Pikkus 165 cm, kuulub mehele. Kolju aset-
ses otse, vaade üles. Alalõug oli alla vajunud ja suu seetõttu
ammuli. Mõlemad käed olid küünarnukist kõverdatult vöö kohal
risti. Jalad olid välja sirutatud. Panuseid polnud.

L u u s t i k XXXI (leht 3) on lõhutud. Sellest on säi-
linud vaid kolju, mis asetses 80 cm sügavusel näoga vastu maad
Mitte algses asendis.

Luustikevahelisel läbi kaevatud alal tuli siin-seal nähta-
vale mõni üksik rohkem või vähem kõdunenud inimluu tükk, aga
ka uusaegseid kausikilde, mõni loomaluu tükk, segatud liiva,
kohati isegi savi, mis on pandud kartuliaukude kindlustamiseks
looduslikult seda nõlvakus ei ole, ja muid segamise jälgi. Saa-
di ka mõned esemed, mis pärinevad ilmselt lõhutud luustike juu-
rest. Kuna nende asend oli sekundaarne, siis neid plaanile ei
margitud. Esemed on järgmised:

9. Neli raudnaela lahtises liivas XII ja XXI luustiku
vahel.
15. Noa tera II ja XIII luustiku vahelisel lõhutud alal.
16. Põlenud savi tükike, leiti nagu eelmine, võibolla
uuemast ajast.
38. Kirstunael, XX luustikust põhja pool.
39. Kirstunaela katkend ja spiraaltoruke leiti välja
kaevatud mullast.

43. Viis tervet ja 12 katkist kirstunaela saadi kaevandi keldripoolsest osast.

47. Üks terve ja kaks poolikut kirstunaela leiti nagu eelmised.

Kartsimäe lõunapoolne idapoolne osa oli üleni lõhutatud. See tõttu ei kaevatud seda tervikliku kaevandina vaid põhja-lõuna-suunaliste proovikraavidena (leht 1).

Kraav nr. 1 võeti 5,5 m pikkuselt keldrisse ja vana kruusaugu vahele. Kamara alt leiti mõni põletamata loomaluu, uusaegse kausi kilde, katusekivide tükke ja ehitusprahti. 60-70 cm sügavusel tuli vastu kivilade, mille vahed olid täidetud saviga. Ilmselt mingi hoone alus. Sellest sügavamale ei kaevatud.

K r a a v nr. 2 kaevati 20,5 m pikkusena keldri ja mäe idaosas oleva lohu vahele. Kraavi põhjaosas oli üsna kamara lähedal üksik alalõualuu ja reiekondi tükk, mis tunnistavad lõhutatud hauast. Muld oli pehme ja segatud, 90 cm sügavusel esines uusaegne kausikild. Kaevati 1,20 m sügavuseni kuid midagi ei leitud. Kraavi keskosas alates 60 cm sügavuselt tuli nähtavale rohkesti põlenud rabedaid kive ja pisut punaseks põlenud liiva. Lõunaosas paljanesid umbes samas sügavuses suured saviga liidetud kivimunakad. Need pärinevad ilmselt samuti kui 1. proovikraavi kividki mingist mäsahoonest. Kive paigalt ei nihutatud kuna see koht oli niikuinii lõhutatud.

K r a a v i nr. 3 põhjaosas jätkus kamara-alune tume must muld, mida kaevati kuni 120 cm sügavuseni. See on kahtlemata vana kartuliauk, mille mullast leiti peale mõne loomaluu:

51. Kivieseme katkend, v.o. talva osa, aga ära lihvitud.

(mitte talvakuulusest liigim)

52. Kaks Slakitükki.

Kartuliaugu kõrval lõuna pool paljanes 50-60 cm sügavusel hele liiv. Kraavi lõunaosas tuli liiv nähtavale juba 30-35 cm sügavusel. Liiva kaevati kuni 1 m sügavuseni, kuid luustike jäänuseid ei leitud.

Proovikaevand nr. 4 rajati lohu idaküljele. Selle põhjaservas tuli kohe kamara all nähtavale kivimunakaid, mis on siia vist omalajal põllult korjatud. Umbes 30 cm sügavusel kivid lõppesid ja algas pehme segatud liiv. Sellest leiti:

48. Põlenud savi tükk umbes 80 cm sügavuselt

49. Savinõukild lillaka glasuuriga keskaegsest nõust.

50. Samasuguse nõu uurdeosa.

Kaevandi kirdenurgas oli 43 cm sügavusel umbes ruutmeetri suurune laik tuhast sütt sisaldavat liiva, mis ulatus 80 cm sügavuseni, all järgnes puhas liiv. Kaevandi lõunaservas tuli nähtavale pruuni segatud mullaga täidetud vana kartuliauk. Inimese luid sellest kaevandist ei leitud.

Prooviauk nr.5 ei sisaldanud midagi peale segatud liiva.

Kirjeldatud proovikraavid näitasid, et kalmistu idaosa on täiesti lõhutatud ja puutumata haudu seal ei ole. Arvestades leidude puudumist ja seda, et ka üksikuid luid peaaegu polnud, paistab, et Kõrtsimäe idaossa ei maetud kaugeltki nii tihedalt kui lääneossa. Muidugi on väga võimalik, et leitud luustikud on varem ära korjatud.

Kõrtsimäe kõige tervemana säilinud osa kaevati kogu ulatuses läbi.

Edaspidi võiks uusi haudu otsida Kõrtsimäe lääne- ja loo-

deosast läbikaevatud ala ja Haigla hoonete vahelt. Väliselt on see koht küll ebatasane, üks lohk asetseb teise kõrval, kuid määningate puutumata haudade esinemise võimalus mainitud alal on olemas.

Käesoleva aruande juurde kuuluvad:

- 1) Plaanid leht 1-3.
- 2) Fotod 1-16 kaheksal tahvlil.

Leiud säilitatakse TA Ajaloo Instituudis peanumber 4299 all.

Tallinn, 19. veebruaril 1964.a.

A. Kustin

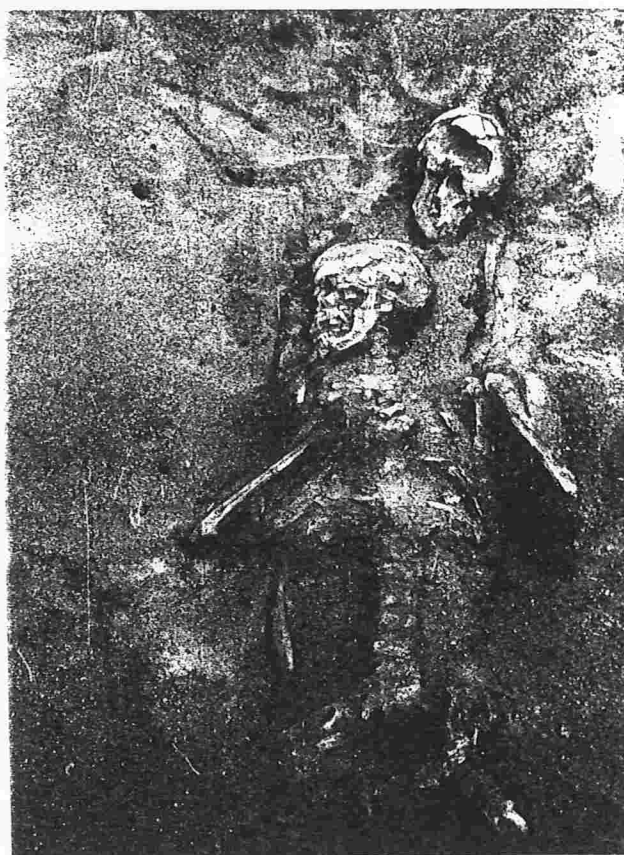
3. Luustik II
võetud lõunast

4. Luustik III
võetud idast

9. Luustikud XI ja
XII võetud kaugust

10. Sama
võetud lähemalt